

УДК 658.14:658.15

І. В. Кіслова

економіст

Державного науково-дослідного

контрольного інституту ветеринарних

препаратів та кормових добавок, м. Львів

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Теоретично обґрунтовано суть фінансового потенціалу аграрних підприємств та його характерні ознаки. Проаналізовано теоретичні аспекти визначення ролі та особливостей формування фінансового потенціалу в структурі економічного потенціалу аграрних підприємств. Досліджено етимологічні основи та сутність поняття «потенціал», «економічний потенціал» та «фінансовий потенціал» як серед зарубіжних так і вітчизняних вчених. Проаналізовано концепції визначення економічного та фінансового потенціалу. Розкрито структуру економічного потенціалу. Розглянуто особливості фінансового потенціалу аграрних підприємств. Фінансовий потенціал аграрних підприємств має свої особливості оскільки нерозривно пов'язаний з потенціалом їх земельних ресурсів. Виходячи з виробничої направленості аграрних підприємств необхідно відмітити, що потенціал землі через виробничу сферу забезпечує формування фінансового потенціалу підприємства. У загальному підсумку зниження потенціалу землі аграрних підприємств призводить до зниження його фінансового потенціалу. Тому, в процесі прийняття рішень стосовно ефективного використання фінансового потенціалу необхідно звернути увагу на такі проблеми як застаріла матеріально-технічна база.

Ключові слова : *ресурси, аграрні підприємства, економічний потенціал, структура, фінансовий потенціал, фінансові показники.*

Kislova I. THE ROLE AND FEATURES OF FINANCIAL POTENTIAL IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISE ECONOMIC POTENTIAL STRUCTURE

For today, economists are widely investigating economic and financial potential at the state level. However, only small part of it is devoted to studying of the agrarian enterprises' potential. Also, there is no single approach for defining concept of financial potential of an agrarian enterprise and there is no single approach for analysis. That's why there is a need for further study of this question. This article reveals the role and features of the formation of financial potential of agrarian enterprises. Analyzed the role and features of the formation of financial potential in the structure of economic potential. Investigated the origin of the words "potential", "economic potential", "financial potential". Analyzed the concept of determination of economic and financial potentials. Analyzed peculiarities of formation of financial potential of agrarian enterprises. Performed the analysis of the dependency between the potential of the agrarian enterprise and the land resources. In assessing financial capacity, it is necessary to take into account indicators such as the amount of own funds, the possibility of attracting capital, accounts receivable, return on investment, efficiency and effectiveness of financial management. Agrarian enterprises have their own peculiarities. They relate to land resources. Therefore, reducing the potential of land for agricultural enterprises leads to a decreasing its financial potential. And that's why in the process of making decisions regarding the effective using of financial potential, it is necessary to pay attention to such problems as an outdated material and technical base. Today it needs major upgrades, because many vehicles are in critical condition. From the results, it should be noted that in the process of forming the financial potential of agrarian enterprises, it is important to find ways of its expansion and multiplication.

Key words: *resources, agrarian enterprises, economic potential, structure, financial potential, financial indicators.*

Теперішні ринкові перетворення вимагають докорінних змін в раніше усталеній системі аграрного виробництва в Україні з метою підвищення її ефективності. У зв'язку зі стрімким зростанням обсягів виробництва та швидкого розвитку ринкових процесів в Україні важливою і актуальною проблемою залишається аналіз фінансового потенціалу підприємства, здатного забезпечити суб'єкту господарювання поточну та перспективну фінансову стійкість в мінливих ринкових умовах. Встановити основну мету і виробити оптимальну стратегію її досягнення без самоідентифікації і оцінки рівня власного потенціалу неможливо. Адже, від того, яким потенціалом володіє підприємство, наскільки

оптимальна його структура, залежать фінансовий стан підприємства та результати його діяльності.

До теперішнього часу в науковій літературі проблемам виміру, управління та формування економічного потенціалу, складовою якого є фінансовий потенціал країни чи галузі приділялося досить багато уваги. Однак вивченню потенціалу аграрних підприємств присвячена незначна частина робіт. До того ж, не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття фінансового потенціалу аграрного підприємства, а відповідно немає і єдиного підходу до його аналізу.

Загальні проблеми та особливості формування фінансового потенціалу підприємств достатньо інформативно опрацювали відомі вітчизняні та

закордонні науковці, такі як Томпсон А.А., Бабич В.П., Зубкова В.І., Федонін О.С., Ареф'єва О.В., Хомякова В.І., Бикова В.Г., Терещенко Е.Ю., Опарін В.М., Стецюк П.А., Возняк Г.В., Баканов М.І., Матковський Р.Б., Накивайло А.В., Плотник О.Д., Руденко В.П., Шеремет А.Д. та ін. Напрями і складові потенціалу сільськогосподарських підприємств було досліджено у наукових працях Банєвої І.О., Гавриша В.І., Гончаренко І.В., Гудзинського О.Д., Єрмакова О.Ю., Кіщак І.Т., Котикової О.І., Новікова О.Є., Погріщука Б.В., Яценка В.М. Однак чимало проблем, які стосуються формування фінансового потенціалу аграрних виробничих структур в умовах посилення конкурентної боротьби за ринки збуту сільськогосподарської продукції, залишаються не вивченими.

Традиційно склалося, що дослідженням фінансово-економічних відносин аграрних підприємств і організацій приділялося набагато менше уваги, ніж підприємствам і організаціям інших галузей національної економіки. Крім того, фінансові ресурси, як економічна категорія, переважно розглядалися на глобальному рівні, а не на рівні окремих господарюючих суб'єктів. Тому, незважаючи на значний науковий доробок українських учених, фрагментарність теоретичних і практичних питань зумовлює необхідність продовження комплексного дослідження процесу формування фінансового потенціалу сільськогосподарських виробничих структур.

Враховуючи актуальність даної проблематики метою статті є вивчення теоретичних аспектів визначення ролі та особливостей формування фінансового потенціалу в структурі економічного потенціалу аграрних підприємств.

Аграрний сектор України завжди був пріоритетним напрямом у розвитку її економіки, адже саме від його стану залежить забезпечення життєдіяльності людини, забезпечення продовольчої безпеки та продовольчої незалежності нашої держави. Тут варто відзначити, що Україна володіє досить сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, тому навіть у нинішніх умовах загострення воєнних дій на сході України, аграрний сектор нашої держави продовжує зростати та навіть стає лідером за обсягом експортних поставок окремих видів аграрної продукції та виходить на нові світові ринки.

В сучасних умовах розвиток аграрного підприємства, забезпечення рентабельного сільськогосподарського виробництва та підвищення рівня продовольчої безпеки країни залежать від наявності, ефективності використання і відтворення потенціалу аграрних підприємств, що сприяє формуванню їх конкурентних переваг.

В цілому, поняття “потенціал” набуло дещо абстрактного змісту, зокрема, багато вчених схиляються до думки, що потенціал – це те, що є у наявності, а також те, що може бути залучене і використане у майбутньому для виробництва максимального обсягу продукції чи надання послуг [1, с.6].

Сам термін «потенціал» походить від латинського слова «*potentia*», що в перекладі означає міцність, сила [2, с. 547]. З часом це значення розширилося до загальнішого тлумачення як «приховані можливості», тобто ресурси, запаси, засоби, що можуть бути використані для досягнення чи здійснення чогось [3, с.467].

Вперше про цей термін в Україні згадано у 1924 році українським вченим-економістом та географом Воблиєм К.Г. при визначенні поняття «потенціал виробничих сил», що означало потенційну можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення [4]. Приблизно в цей же час Вейц В.І. до потенційних виробничих сил відносить не тільки матеріальні елементи, а ще й умови, за якими здійснюється виробничий процес. Вказуючи на значення потенціалу на рівні підприємства, американський учений Ансофф І. зазначав, що “потенціал для досягнення цілей організації в майбутньому є одним з кінцевих продуктів стратегічного управління. Стосовно підприємства цей потенціал полягає з боку “входу” – у фінансових, сировинних і людських ресурсах, інформації; а з боку “виходу” – виробленої продукції і послуг, випробуваних з точки зору потенційної прибутковості; з набору правил соціальної поведінки, дотримання яким дозволяє організації постійно добиватися своїх цілей” [5].

Потенціал у «Великому тлумачному словнику української мови» розглядається як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані у певній сфері, галузі, діяльності; запас чого-небудь, резерв; приховані здатності, сили якої-небудь діяльності, що можуть виявлятися за певних умов [6, с. 902].

Економічна енциклопедія вказує, що потенціал — це наявні в економічного суб'єкта ресурси, їхня оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети. В енциклопедії виокремлюється та тлумачиться позичковий потенціал банківської системи, виробничий, експортний, інтелектуальний, інформаційний, природний потенціал [7].

У економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактують як можливості, наявні сили, засоби, запаси, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, потрібних для будь-чого.

Отже, потенціал підприємства слід розглядати, як сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку підприємства у певній сфері господарювання з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень.

Основна маса публікацій з теорії потенціалу присвячена такому оціночному показнику, як економічний потенціал, зміст якого може бути виражений сукупністю засобів і можливостей, наявних у розпорядженні підприємства, раціональне управління якими здатне збільшити ефективність його діяльності та забезпечити сталий розвиток в ринкових умовах. Вважається, що цей термін був введений у 50 –х роках ХХ ст., академіком

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Струмліном С.Г. і уособлювався із сукупною виробничою силою всіх працездатних членів суспільства.

Економічний потенціал впродовж років як категорія досліджується на макро- та мікрорівнях. Більшість вчених вивчають економічний потенціал на рівні держави. Також огляд літератури показав, що між термінами «економічний потенціал», «фінансовий потенціал» та «потенціал підприємства» часто не бачать різниці, розуміючи при цьому одне й те саме. Проте, фінансовий потенціал підприємства слід розглядати лише як одну із об'єктивних складових економічного потенціалу, який у свою чергу походить від потенціалу підприємства.

Більшість дослідників розглядає ресурсну структуру потенціалу, однак із урахуванням різної кількості складових. Відповідно до ресурсної концепції, економічний потенціал підприємства розглядається як система ресурсів, що вступають у взаємодію й обумовлюють досягнуті результати. Найчастіше за цією концепцією у структурі потенціалу підприємства виділяють такі основні елементи [8, с. 13]: технічні ресурси (виробничі потужності та їхні особливості, обладнання, матеріали); технологічні ресурси (технології, наявних конкурентоспроможних ідей, наукові розробки); кадрові ресурси (кваліфікаційний, демографічний склад працівників, їхнє прагнення до знань і удосконалення, інтелектуальний капітал); просторові ресурси; інформаційні ресурси (кількість і якість інформації, каналів її поширення та ін.); ресурси організаційної структури системи управління; фінансові ресурси (наявність і достатність власного та позикового капіталу, стан активів, ліквідність, наявність кредитних ліній). Необхідно зазначити, що ресурсний підхід не дає повної характеристики структури економічного потенціалу підприємства. У даному випадку розглядається лише один аспект – ресурси.

Проте специфіка діяльності підприємств аграрного сектору зумовлює особливості змісту функціональних складових економічного потенціалу: спеціальне виробниче обладнання, висококваліфіковані професійні кадри, тривалість періоду обігу обігових коштів, професійні ринки постачальників, продавців і покупців, високий рівень конкуренції, особливі вимоги до якості продукції, необхідність створення, придбання та впровадження науково-технічних розробок, необхідність здійснення природоохоронних заходів.

У складі економічного потенціалу підприємств згідно функціонального підходу розрізняють такі основні складові, як виробничий, фінансовий, ринковий, науково-технічний, екологічний та трудовий потенціали (Рис.1).

Невід'ємною частиною потенціалу будь-якого підприємства, в тому числі і сільськогосподарського напрямку, є його фінансовий потенціал, який забезпечує відтворення для безперервної, ефективної та успішної роботи підприємства.

Щодо визначення поняття сутності фінансового потенціалу, то одна група вчених розглядає фінансовий потенціал як сукупність фінансових

ресурсів, які використовуються підприємством для досягнення поставленої мети, а інша розуміє під фінансовим потенціалом не тільки наявні можливості підприємства, але й перспективи їх розвитку, здатність залучати і максимально ефективно використовувати нові фінансові можливості у майбутньому. Залежно від того, з якої точки зору розглядати це поняття, змінюються фактори, що впливають на формування фінансового потенціалу.

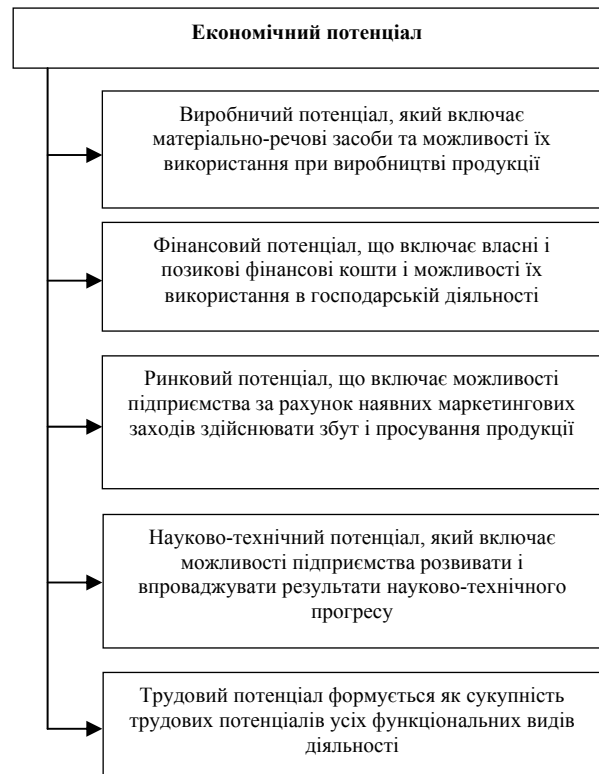

Рис. 1 Структура економічного потенціалу
Складено на основі [9, с. 75]

Невід'ємною частиною потенціалу будь-якого підприємства, в тому числі і сільськогосподарського напрямку, є його фінансовий потенціал, який забезпечує відтворення для безперервної, ефективної та успішної роботи підприємства.

Щодо визначення поняття сутності фінансового потенціалу, то одна група вчених розглядає фінансовий потенціал як сукупність фінансових ресурсів, які використовуються підприємством для досягнення поставленої мети, а інша розуміє під фінансовим потенціалом не тільки наявні можливості підприємства, але й перспективи їх розвитку, здатність залучати і максимально ефективно використовувати нові фінансові можливості у майбутньому. Залежно від того, з якої точки зору розглядати це поняття, змінюються фактори, що впливають на формування фінансового потенціалу.

Фінансовий потенціал визначається як обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. Ці ресурси беруть участь у виробничо-господарській діяльності та залучаються для фінансування певних стратегічних напрямів розвитку підприємства. Таким

чином, фінансовий потенціал забезпечує можливість трансформації ресурсного і виробничого потенціалів в результати діяльності підприємства. Не менш важлива і його роль у відтворювальних процесах на підприємстві. До складу фінансового потенціалу включаються різні фінансові ресурси, що складаються, у свою чергу, зі статутного, додаткового і резервного капіталів, цільового фінансування, фондів накопичення, оборотних активів тощо.

До фінансового потенціалу можна застосувати визначення дане у Великій Радянській Енциклопедії, де «потенціал» визначається як «...засоби, запаси, джерела, що є в наявності і що можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану; рішення будь-якої задачі; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній області».

Фомин П.А. і Старовойтов М.К. дають сучасніше трактування, а саме фінансовий потенціал підприємства - це відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату.

Крім того, якщо виходити з методики оцінки фінансового потенціалу, запропонованої Стояновою Е.С. «фінансовий потенціал - потенційні фінансові показники виробництва (прибутковість, ліквідність, платоспроможність), потенційні інвестиційні можливості».

Фінансовий потенціал підприємства можна визначити як його здатність до раціонального та ефективного використання наявних фінансових ресурсів, а також можливості до нарощення у разі необхідності, обсягів цих ресурсів.

У зв'язку з вищевикладеним, фінансовий потенціал можна визначити як сукупність фінансових ресурсів, при ефективному та раціональному використанні яких підприємство здатне отримати прибуток та досягти поставленої мети своєї діяльності, а також отримати максимально можливий фінансовий результат (досягнення високих фінансових показників, таких як ліквідності, прибутковості, платоспроможності, стійкості та інших).

Але не варто забувати і про те, що саме поняття «потенціал» характеризує не лише рівень наявних можливостей підприємства, але орієнтується на розвиток, тобто відображає його майбутні спроможності і перспективи. Тому, визначаючи фінансовий потенціал підприємства, потрібно враховувати його майбутні можливості і намагатися зробити все необхідне, щоб створити найкращі умови для його розвитку.

При оцінці фінансового потенціалу треба враховувати такі показники, як обсяг власних коштів, достатніх для виконання умов ліквідності і фінансової стійкості підприємства, можливість залучення капіталу, в обсязі необхідному для реалізації ефективних інвестиційних проектів, дебіторської заборгованості, рентабельності вкладеного капіталу, оперативність та ефективність управління фінансами тощо.

Фінансовий потенціал аграрних підприємств має свої особливості оскільки нерозривно пов'язаний з потенціалом їх земельних ресурсів. Виходячи з

виробничої направленості аграрних підприємств необхідно відмітити, що потенціал землі через виробничу сферу забезпечує формування фінансового потенціалу підприємства. У загальному підсумку зниження потенціалу землі аграрних підприємств призводить до зниження його фінансового потенціалу. Тому, в процесі прийняття рішень стосовно ефективного використання фінансового потенціалу необхідно звернути увагу на такі проблеми як застаріла матеріально-технічна база. Адже на сучасному етапі розвитку матеріально-технічна база потребує серйозної модернізації. Наявний парк сільськогосподарської техніки сьогодні знаходиться у критичному стані. Взаємовплив інновацій і фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства полягає в тому, що результати їх інноваційної активності у різних сферах забезпечують формування фінансового потенціалу, і навпаки – використання фінансового потенціалу можливе у напрямку застосування інновацій. Одним з внутрішніх чинників, як зазначають Ареф'єва О. В. і Кузенко Т. Б., який безпосередньо впливає на процес формування фінансового потенціалу для забезпечення фінансової безпеки підприємства, виступає недостатня діяльність менеджерів фінансово-економічних служб, маркетингу й адміністративного менеджменту підприємства. Таким чином, розв'язання проблем, пов'язаних з формуванням фінансового потенціалу аграрних підприємств можливе шляхом глибинної структуризації завдань через виявлення і усунення причин їх прояву.

Звідси можна дійти висновку, що фінансовий потенціал формує основу для виробництва певного обсягу та асортименту продукції, побудови моделей мінімізації збитків та максимізації прибутку, визначення оптимального співвідношення компонентів виробничої, фінансової та організаційної структури управління й інших економічних механізмів. Уміння підприємства максимально використовувати власний фінансовий потенціал значною мірою зумовлює його життєздатність і конкурентоспроможність.

Виходячи з результатів дослідження доцільно виділити те, що в процесі формування фінансового потенціалу аграрних підприємств важливим є пошук способів його розширення та примноження. Це дасть можливість для подолання критичних явищ у діяльності підприємств і в подальшому підвищення конкурентоспроможності та нарощування обсягів виробництва завдяки ефективному використанню їх фінансового потенціалу.

Таким чином, фінансовий потенціал підприємства можна визначити як відносини, що виникають з приводу досягнення максимального фінансового результату за умови ефективного використання власного капіталу, можливості залучення капіталу у необхідному обсязі та наявності ефективної системи управління фінансами.

Проте проблема формування фінансового потенціалу підприємств залишається актуальною в умовах сьогодення. Це пов'язано із постійною потребою раціонального використання власних і

залучених фінансових ресурсів, формуванням інструментів та побудовою методичних підходів до нарощування фінансового потенціалу та формування оптимальної структури фінансового потенціалу, Але на сьогодні в наукових колах не сформовано єдиного розуміння сутності фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, а відповідно, й не існує уніфікованих методичних підходів до його оцінювання, що націлює науковців до поглибленого вивчення даної проблематики.

Список використаних джерел

1. Архангельский В.М. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / В.М.Архангельский, Л.Е.Зиновьев – М., 1983. – 120 с
2. Етимологічний словник української мови / Редкол. О. С. Мельничук — К.: Наук. думка, 1983—656 с.
3. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера За ред. Р. Дяківа. – К.: Міжнародна економічна фундація, ТзОВ “Книгодрук”, 2000. – 704 с.
4. Воблий К.Г. Продуктивні сили України. Техніка, економіка і право / Наук. записки Ін-ту нар. госп-ва. – 1924. – № 4-5. – С. 126-149.
5. Ансофф И. Стратегическое управление: сокр. пер. с англ. / И. Ансофф. науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с
7. *Економічна енциклопедія* / Відповідальний редактор С. В. Мочерний. - Київ: Видавничий центр "Академія". - Т. 1, 2000. - 863 с.
8. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства : формування та оцінка [Текст] / Н. С. Краснокутська. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 352 с.
9. Кібук Т. М. Поелементна структуризація стратегічного потенціалу підприємства / Т. М. Кібук //

Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2008. – № 5. – С. 73 – 77.

References

1. Arkhanhel's'kyi V.M., Zinovyev L.E. (1983). *Upravlinnya naukovo-tekhnichnym prohresom v mashynobudivnytstvi [Management of scientific and technological progress in mechanical engineering]*. [in Ukrainian].
2. Mel'nychuk O. S. (1983). *Etymologichnyi slovnyk ukrayins'koyi movy [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]*. K.: Science Opinion. [in Ukrainian]
3. Dyakiv R. (2000). *Entsyklopediya biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of businessman, economist, manager]*. K: International Economic Foundation, Knygodruk LLC. [in Ukrainian].
4. Voblyi K.H. (1924). *Produktyvni syly Ukrayiny. Tekhnika, ekonomika i pravo [Productive forces of Ukraine. Engineering, Economics and Law]*. Science notes of the National Economy. [in Ukrainian].
5. Ansoff I., Yevenko L.I. (1989). *Strategicheskoye upravleniye. [Strategic Management]*. M.: Economics. [in Russian].
6. Busel V.T. (2002). *Velykyi tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Irpin': «Perun». [in Ukrainian].
7. Mochernyi S. V. (2000). *Ekonomichna entsyklopediya [Economic Encyclopedia]* Kyiv: Publishing Center "Academy". [in Ukrainian].
8. Krasnokuts'ka N. S. (2005). *Potentsial pidpryyemstva : formuvannya ta otsinka [Potential of the enterprise: formation and evaluation]*. K.: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
9. Kibuk T. M. (2008). *Poelementna strukturyzatsiya stratehichnoho potentsialu pidpryyemstva [Elemental structuring of the strategic potential of the enterprise]*. State and regions. Series: Economics and Business. [in Ukrainian].